

TÜRK DÜNYASININ KANGRENİ SINIR SORUNLARI: KIRGIZİSTAN- ÖZBEKİSTAN SINIR SORUNU

Sovyetler Birliğinin dağılması ile bağımsızlığını kazanan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, bağımsızlık ile birlikte kendi ulus inşa süreçlerini başlatırken aynı zamanda ortaya çıkan diğer sorunlarla da yüzleşmek zorunda kalmışlardır.

Doç. Dr. Mehmet Emin Erendor

Sovyetlerin uyguladığı çok etnikli yapı ülkelerin etnik yapısını bozarken aynı zamanda 1900'ler boyunca uygulanan idari sınır yapısı ülkelerin kendilerine has sınırlarını belirlemesini de zorlaştırmıştır. Keza sınır sorunları sadece bağımsızlığını kazan Türk Cumhuriyetleri arasında değil diğer taraftan bölgenin ve uluslararası sistemin en güçlü devletlerinden birisi olan Çin ile de sınır sorunları nedeniyle karşı karşıya gelmek zorunda kalmışlardır.

Her ne kadar Sovyetlerin dağılması sürecinde imzalanan anlaşmalar (Minsk Antlaşması ve Almatı Bildirgesi) sınır sorunlarının Türk Cumhuriyetleri arasında bir sorun olarak ön plana çıkmasını engellese de 1990'ların sonlarında yaşanan gelişmeler sınır sorunlarının büyük bir problem olarak ön plana çıkmasına neden olmuştur. 1999 yılında Kırgızistan ile Özbekistan arasında gerçekleşen Batken olayları sınır sorunlarının ön plana çıkmasına neden olan en önemli gelişmedir.² Batken olayları Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında sınırların belirlenmesi ve işaretlenmesi açısından müzakerelerin başlamasına imkân tanımıştır.

Sınır sorunları aynı zamanda bölge ülkeleri

1 Doç. Dr. Mehmet Emin Erendor, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

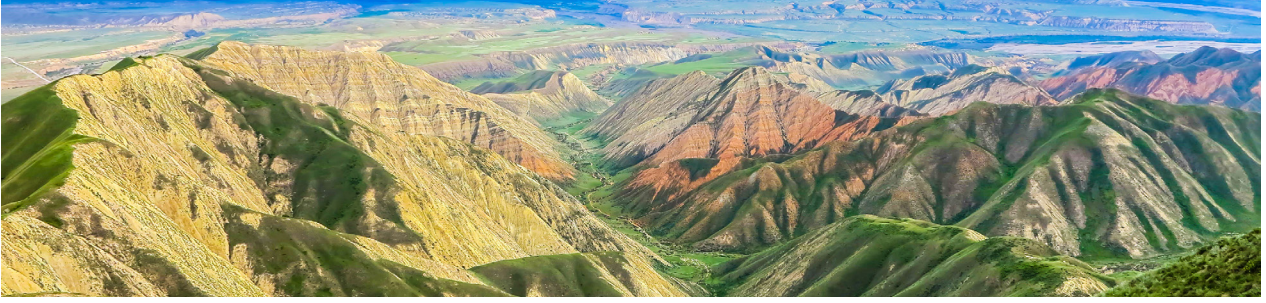
2 Joldoshev, A. (2022), "Kırgızistan'ın Özbekistan ve Tacikistan ile Sınır ve Su Paylaşım Sorunları: Fergana Vadisi Çıkamaz", içinde Pala Abdibaitova, B. (Ed.), Bağımsızlığının 30. Yılında Kırgız Cumhuriyeti: Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler, Ankara: Astana Yayınları, s. 35.

açısından sadece ulus inşa süreci açısından değil diğer taraftan ülkelerin sahip olabilecekleri su kaynakları açısından da önem taşımaktadır. Bölgede bulunan ülkelerin birçoğu su fakiri iken bir kısmı ise su açısından zengin kaynaklara sahiptir. Bu bağlamda Kırgızistan'ın sahip olduğu konum özellikle su kaynakları bakımından büyük önem arz etmektedir.

Fergana Vadisi özellikle jeopolitik konumu nedeniyle çoğu zaman sınır sorunlarının çatışma alanına dönüştüğü bir yer olarak ön plana çıkmaktadır. Fergana Vadisi Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında anlaşmazlığa neden olan bir bölgedir ve az önce de ifade edildiği gibi bölge sadece sınır sorunu bağlamında değil aynı zamanda su kaynakları bakımından da önem arz etmekte ve Kırgızistan ile Özbekistan bu sebeple vadi üzerine hak iddia etmektedirler.

Fergana Vadisi ayrıca sahip olduğu elverişli tarım arazileri nedeniyle de bölge ülkeleri açısından önemlidir. Seyhun Nehri bu bağlamda üç ülke için de önemli bir sulama kaynağı olması nedeniyle sınır sorunlarının merkezi konumunda yer almaktadır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan, 2000'lerin başından itibaren yürütmüş oldukları müzakereler çerçevesinde sahip oldukları sınırları ikili antlaşmalar çerçevesinde çözüme kavuşturmuş olsa da Tacikistan ve Kırgızistan arasında özellikle Batken bölgesi bağlamında sorunlar devam etmekte hatta bazen iki ülke arasında silahlı

çatışmalar yaşanabilmektedir. Ayrıca Kırgızistan ile Özbekistan arasında da sınırların çözümüne yönelik müzakereler 2000'lerin başı itibariyle başlamış ve sorunların çözümüne yönelik büyük adımlar atılmıştır.

Özellikle 2021 yılı itibariyle artan müzakereler Kırgızistan ile Özbekistan arasındaki sınır sorunlarının tamamen çözülmesine yönelik en önemli adımlar olarak nitelendirilebilir. 2023 yılı itibariyle iki ülke arasındaki sınır sorunları neredeyse tamamen çözülmüştür.

KIRGIZİSTAN-ÖZBEKİSTAN SINIR SORUNU

İki ülke arasındaki sınır sorunları her ne kadar bağımsızlık ile birlikte müzakere edilmeye başlanmamış ve bir sorun gibi algılanmamış olsa da 1999 Batken olayları iki ülke arasındaki sorunların net bir biçimde gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur.

Fergana Vadisini paylaşan üç ülkeden ikisi olan Kırgızistan ve Özbekistan arasında toplam 1395 kilometrelik sınır bulunmakta ve bu sınırın 1170 kilometrelik bölümünün belirlenmesine ve işaretlenmesine yönelik girişimler Batken olayları sonrası başlamıştır.

2000 yılında başlayan müzakereler sonrasında her ne kadar anlaşma sağlandıysa da bu o dönemde kabul görmemiş ve 2017 yılına kadar iki ülke arasındaki sınır sorunları mevcut haliyle devam etmiştir. İki ülke arasında görüşmeler devam etmiş ve 2017 yılında Bışkek'te imzalanan anlaşma ile iki ülke arasındaki sınır sorunlarının büyük bir bölümü çözüme kavuşturulmuştur.

Her ne kadar 2017 yılında imzalanan anlaşma ile iki ülke arasındaki sınır sorunlarının büyük bir kısmı çözüme kavuşturulmuş olsa da belirtilmesi gereken en temel nokta iki ülke arasında

asıl problem olarak görünen yerlerin çözüme kavuşturulmadığıdır. Yani iki ülke çözülmesi kolay olan yerleri halletmiş fakat çözülmesi zor olan kısımları geri plana atmıştır.

Burada değinilmesi gereken bir diğer nokta Özbekistan Cumhurbaşkanı Kerimov'un vefat etmesi sonrası Cumhurbaşkanı seçilen Mirziyoyev'in dış politikadaki farklı bakış açısıdır. İki ülke arasında 2017 anlaşmasının imzalanmasına Mirziyoyev'in göreve gelir gelmez uyguladığı aktif dış politika büyük bir öneme sahiptir. Sadece Kırgızistan ile değil aynı zamanda Tacikistan ile olan sınır sorunlarını da çözmeye çalışan Mirziyoyev, bu şekilde ülkenin ayaklarına vurulan prangaları kırmaya çalışmaktadır.

2017 anlaşması sonrası iki ülke arasında diğer sorunlu bölgelerin çözümüne yönelik görüşmeler yapılmaya başlanmıştır fakat yine burada farklı bir olgu daha karşımıza çıkmaktadır. 2020 seçimleri sonrası ülkede yaşanan protesto gösterileri sonrası göreve başlayan Sadır Caparov'da aynı Özbekistan Cumhurbaşkanı Mirziyoyev gibi ülkenin kronik problemi olan sınır sorunlarının çözümüne yönelik adımlar atmaya başlamıştır.

23-25 Mart 2021'de iki ülke arasında Taşkent'te görüşmeler yapılmış ve görüşmeler sonucunda iki ülke arasındaki sınır sorunları çözülmüştür.³ Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Güvenlik Komitesi Başkanı ve aynı zamanda sınır sorunlarından sorumlu olan ve hükümetler arası heyete başkanlık eden Taşiyev, "Kırgızistan ile Özbekistan arasındaki sınır sorunu yüzde 100 çözüme kavuşturuldu" açıklamasını yaparak bir anlamda iki ülke arasında kronikleşen sorunun çözüldüğünü ifade etmiştir.⁴ Yapılan

3 Kavala, C. F. (2022), Özbekistan'ın Türk Dünyasındaki Yeri, Erişim Linki: <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-asya-arastirmalari-merkezi/ozbekistan-in-turk-dunyasindaki-yeri> (Erişim Tarihi: 25/06/2023)

4 Anadolu Ajansı (2022), Kırgızistan ile Özbekistan arasındaki sınır sorunu karşılıklı arazi değişimiyle çözüldü, Erişim

görüşmeler sonrasında sınırda yer alan Orto-Tokoy Barajı Kırgızistan topraklarına geçerken barajın suyunun kullanım hakkının %95'i Özbekistan'a verilmiştir. Aynı zamanda Kırgız vatandaşlarının da baraja girişinin açık olacağı anlaşmada belirtilmiştir. Baraj suyunun kullanım haklarına karşılık 477 hektar arazi Kırgızistan'a verilirken, Gavasay adlı sınır noktası karşılığında 8 bin hektarlık arazi ve 35 hektarlık arazi üzerindeki Ungar Tepesi'de Kırgızistan'a verilmiştir.⁵

İki ülke arasındaki bu görüşmeler özellikle bölgeyi de etkileyen Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle ertelense de iki ülke arasındaki heyetler Eylül 2022'de Bışkek'te bir araya gelerek sınır sorunlarını nihayete erdirmek için görüşmeler gerçekleştirmiştir. Toplantı sonrasında iki ülke temsilcileri olan Kamçıbek Taşiyev ve Abdullo Aripov arasında sınır belirleme konusunda ortak protokol imzalanmıştır.⁶

Ekim 2022'de iki ülke arasında imzalanan protokol Kırgız Cumhuriyeti Meclisi'nin Uluslararası İlişkiler, Savunma, Güvenlik ve Göç Komitesinde Kamçıbek Taşiyev tarafından sunulmuş, anlaşmanın Kırgızistan lehine sonuçlandığını ifade etmiş fakat anlaşmada Özbekistan'a verilen Kempir-Abad barajı tepkilere neden olmuştur.⁷

27 Ocak 2023 tarihinde Bışkek'i ziyaret eden Özbekistan Cumhurbaşkanı Mirziyoyev, Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Caparov ile bir araya gelerek iki ülke arasındaki sınır sorunlarını bitiren anlaşmayı imzalayarak 30 yıla yakındır süren

Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kirgizistan-ile-ozbekistan-arasindaki-sinir-sorunu-karsilikli-arazi-degisimiyle-cozuldu-567898.html> (Erişim Tarihi: 25/06/2023)

5 Anadolu Ajansı (2022), Kırgızistan ile Özbekistan arasındaki sınır sorunu karşılıklı arazi değişimiyle çözüldü, Erişim

Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kirgizistan-ile-ozbekistan-arasindaki-sinir-sorunu-karsilikli-arazi-degisimiyle-cozuldu-567898.html> (Erişim Tarihi: 25/06/2023)

6 Anadolu Ajansı (2022), Kırgızistan ve Özbekistan arasında sınır belirleme konusunda protokol imzalandı, Erişim Linki: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kirgizistan-ve-ozbekistan-arasinda-sinir-belirleme-konusunda-protokol-imzalandi-711559.html> (Erişim Tarihi: 25/06/2023)

7 TRT Avaz (2022), Kırgız-Özbek sınırına ilişkin anlaşma Kırgızistan meclisinin ilgili komitesinde kabul edildi, Erişim Linki: <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avasyadan/kirgiz-ozbek-sinirina-iliskin-anlasma-kirgizistan-meclisinin-ilgili-komitesinde/634472d601a30a0228394ccb> (Erişim Tarihi: 25/06/2023).

sorunu sona erdirmişlerdir.

SONUÇ

Sovyetler Birliği çatısı altında yıllardır yer alarak kendi öz kimliklerini korumaya çalışan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte hem sevindirici hem de üzücü birçok gelişmeyle yüzleşmek zorunda kalmışlardır. En sevindirici noktanın artık bölge ülkelerinin kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi yani bağımsızlıları olurken buna karşılık karşılaştıkları sorunlar daha fazladır. Özellikle Sovyetlerin uyguladıkları politikalar nedeniyle öncelikli olarak ulus inşa sürecini başlatan bu ülkeler farklı etnik unsurların kendi toprakları içerisinde olması nedeniyle ulus inşa süreçlerini sancılı bir şekilde gerçekleştirmek zorunda kalmışlardır. Diğer taraftan ekonomik anlamda da gelişmişlik sorunu yaşayan bu ülkeler gerek doğal madenler gerekse de sanayileşme noktasında da sorunlar yaşamışlardır. Bunlar her ne kadar çözülebilecek sorunlar olsa da özellikle hem birbirleri arasında hem de bölgesel /küresel güçlerle olan sınır sorunları ayrı bir çözümler noktası bulmaları gerektiğini ön plana çıkarmıştır.

2000'lere kadar dondurulmuş halde olan bu sorunlar 1990'ların sonu itibariyle başlayan olaylar nedeniyle daha farklı bir yöne evirilmifitir. Ülkeler kendi aralarındaki sınır sorunlarını çözmeye 2000 yılı itibariyle başlamış ve kimi ülkeler bu süreci tamamlarken Kırgızistan-Özbekistan ve Tacikistan bu süreci tamamlayamamıştır. İki ülkede gerçekleşen lider değişiklikleri sınır sorunlarının çözümlerinde en önemli etken olarak ön plana çıkmaktadır fakat bu noktada Türk Devletleri Teşkilatı'nın da etkisini belirtmek önemlidir.

Özellikle 2021 İstanbul Zirvesi ile birlikte yeni kimliğine kavuşan Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkeler arasında önemli kazanımların sağlanmasına imkân tanımış ve liderler zirveleri ile birlikte etkisi giderek artmaya başlamıştır. Bu kapsamda Türk Devletleri Teşkilatının bürüneceği kimlik ilerleyen dönemlerde hem bölge ülkelerinin hem de Türk Dünyasının sorunlarının çözümlerinde hem de daha kurumsal bir kimlikle uluslararası alanda söz sahibi bir örgüt olabileceğini göstermektedir.